

UDK 821.163.6'366.58:811.131.1'366.58

Tjaša Miklič

Filozofska fakulteta v Ljubljani

METAFORE O NAČINIH GLEDANJA NA ZUNAJJEZIKOVNA DEJANJA V OBRAVNAVANJU GLAGOLSKEGA VIDA

*Tudi vidski pomen glagola je le kot atom: šele v kontekstu,
v kombinaciji z drugimi atomi, se ustvari molekula, katere
lastnost je dejansko uporabna.*

S kontrastiranjem delovanja členov slovenske in italijanske vidske opozicije (*dovršniki* in *nedovršniki* ter *perfekt* in *imperfekt*) v povezavi z različnimi *vrstami glagolskega dejanja* avtorica opozarja na bistveno različnost temeljnih principov, ki v obeh jezikih usmerjajo vidsko izbiro.

By contrasting the behaviour of Slovene and Italian aspectual terms (perfective and imperfective verbs and *perfetto* and *imperfetto*) in the context of different *situation types* the author points out the crucial difference in the principles underlying the aspectual choice in the two languages.

Ključne besede: aspektualnost, slovenski dovršniki in nedovršniki, italijanski perfekt in imperfekt, vrste glagolskega dejanja, globalno oz. kurzivno gledanje, usmerjanje pozornosti na trenutno oz. trajajočo fazo

Key words: aspectuality, Slovene perfective and imperfective verbs, Italian *perfetto* and *imperfetto*, situation types, *global* and *cursive* perspective, selection of durative vs. punctual phase

0 Uvodne opombe

K vrnitvi na vidsko tematiko me je spodbudil članek S. M. Dickeya (2003), ki podaja svoje razumevanje slovenskega *glagolskega vida* z vrsto pronicljivih posameznih ugotovitev. Toda avtor v uvodni definiciji slovensko *dovršnost* povezuje s pomenom **celote** (182): »The analyses assume the perfective carries a meaning of totality, whereas the imperfective carries a meaning of open-endedness.« / »Predstavljene analize slonijo na mnenju, da dovršnik izraža pomen celote, nedovršnik pa pomen nedokončanosti.«¹ Ker taka definicija močno spominja na metaforo o možnih gledanjih na dejanja, ki – kot bomo videli – odlično odslkava romanske aspektualne opozicije, te pa se od slovanskih bistveno razlikujejo,² menim, da je treba opozoriti, da za označevanje slovenske vidske situacije ni smotrna. Izhajam namreč s stališča učitelja tujega jezika,

¹ Prim. tudi zaključek na str. 208: »The bulk of aforementioned uses of the aspects can be straightforwardly explained by assuming that the Slovene perfective expresses totality and that the imperfective expresses open-endedness.«

² Pri tem ni bistveno, da se te opozicije v slovanskih jezikih uresničujejo kot inherentna gramatikalna kategorija na nivoju posameznega glagola tako v osebnih kot neosebni oblikah (DOVRŠNIKI in NEDOVRŠNIKI), medtem ko so v romanskih materializirane le v okviru *preteklih časov* (IMPERFEKTA in PERFEKTOV).

ki želi učečega se kar najučinkoviteje pripeljati do obvladanja novega jezikovnega gradiva in novih sporazumevalnih konvencij in zato potrebuje metafore, ki poudarjajo specifičnost tako danega tujega jezika kot materinščine. O značilnostih aspektualnih situacij v italijanščini in slovenščini že skoraj tri desetletja poučujem bodoče italianiste na ljubljanski Filozofski fakulteti, zadnja leta pa skušam v občasnih predavanjih na italijanskih slovenistikah (Trst, Padova, Videm in Neapelj) tamkajšnjim študentom s kontrastiranjem italijanske in slovenske ubesedovalne tradicije približati mehanizme, ki delujejo v slovenski vidski opoziciji.

1 Pojasnjevanje aspektualnih opozicij v različnih jezikih

Že v sedemdesetih letih sem kot raziskovalka italijanske in slovenske vidske opozicije ne le v učbenikih različnih romanskih jezikov za Slovence in slovenščine za Italijane, temveč tudi v delih strokovne literature pogosto srečevala enačenje bistva aspektualnih opozicij v romanskih in v slovanskih jezikih (prim. prikaz v Miklič 1980: 13ss). Mnenja tistih slavistov, ki so slovansko *dovršnost* povezovali z dosegom notranje meje dejanja, mejnostjo,³ z dosežkom rezultata ipd., so bila preglašena in prevladala je povezovanje *dovršnosti* s prikazom celovitosti dejanja. Gledanje torej, ki ga za slovansko vidsko situacijo najdemo tudi pri F. de Saussuru, na katerega se sklicuje kar nekaj aspektologov.⁴

Po drugi strani je Hermann (1927), ki je v svojih aspektnih predlogih (za poimenovanje 'različnih pogledov' je uporabljal izraz *subjektive Aktionsart*) govoril o opoziciji med *kurzivnim* gledanjem, t.j. »pogledom od znotraj«, ki ga imamo, če se nekako preselimo v notranjost dejanja, in *globalnim* gledanjem, t.j. »pogledom od zunaj«,⁵ pozneje podvomil o zgolj »aspektnem« značaju (*pogled od zunaj* nasproti *pogled od znotraj*) *slovanske* (in hebrejske) opozicije *dovršnost* nasproti *nedovršnost* in opozoril na možnost njene *odvisnosti od vrste glagolskega dejanja* – torej od objektivne dejanskosti, a je odgovor prepuščal nadaljnjim raziskavam.⁶

Toda večina poznejših raziskovalcev je metaforo »pogleda od zunaj« in »pogleda od znotraj« prevzela za različne jezike: tako npr. Naert (1960), Hilty (1965), Saronne (1972), Šabršula (1961), Christmann (1959), Lucchesi (1971) za romanske jezike,

³ Za tako interpretacijo se je v novejšem času odločila M. Merše (1995: 36): »Tudi v pričujoči obravnavi je mejnost upoštevana predvsem kot lastnost, ki pogojuje vidsko parnost. Lastnost najširše pojmovane celostnosti je obravnavana kot označevalna poteza dovršnega vida, ki pri tvorbi vidskih parov ne igra bistvene vloge, zato je vrednostno podrejena mejnosti.«

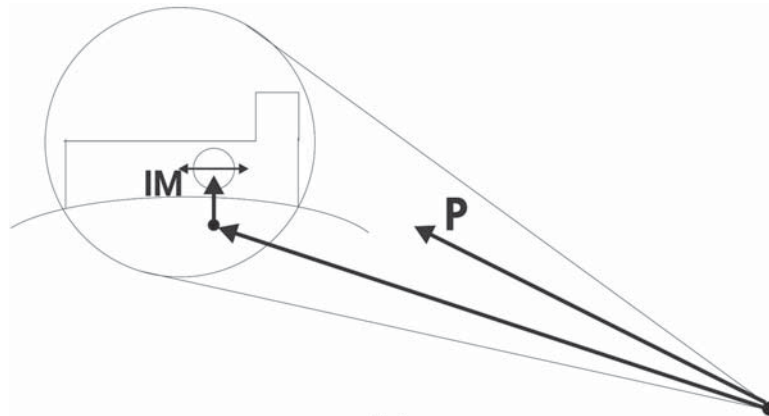
⁴ »Le lingue slave distinguono regolarmente due aspetti del verbo: il perfetto rappresenta l'azione nella sua totalità, come un punto, fuori d'ogni divenire; l'imperfetto la mostra invece nel suo farsi, e sulla linea del tempo.« Saussure (1922/ 1983: 142)

⁵ »Der Unterschied zwischen kursiv und komplexiv ist, bildlich gedrückt, so, dass man sich beim kursiven Verb gewissermassen in das Innere der Handlung hineinversetzt, während man sie beim komplexiven von aussen betrachtet.« Hermann (1927: 213/214)

⁶ »Inwieweit die beiden Aspekte des slavischen und hebräischen Verbs (perfektiv und imperfektiv) nur den Unterschied von nichtkursiv und kursiv darstellen, inwieweit sie gelegentlich auch den zwischen nichtdurativ und durativ, also einen sachlich-lexikalischen, decken, bleibt künftiger Forschung vorbehalten.« Hermann (1936: 264)

Isačenko (1962) in Hopper (1976) za ruščino, Panzer (1967) za češčino, Charleston (1955: 269) za angleščino in Pollak (1970: 60) za več jezikov.

Ne smemo se torej čuditi, če za jezike, za katere iz vsakdanje prakse vemo, kako različno se obnašajo v vidnem smislu, krožijo skoraj identične metafore. Isačenko (1962: 348), ki je s svojim naziranjem gotovo močno vplival na dojemanje ruskega glagolskega vida, ponuja za *dovršnost* in *nedovršnost* metaforo dveh različnih pogledov: na eni strani udeleženca povorke, ki nima pregleda čez cel sprevod (nedovršni), in na drugi opazovalca na tribuni, ki vidi sprevod v celoti (dovršni).⁷ Povsem enakovredno metaforo pa predlagata Maiden in Robustelli (2000: 295) za italijansko aspektno opozicijo *perfekt* nasproti *imperfekt*: protistavljata namreč perspektivo plavalca pod vodo v jezeru (imperfekt) in perspektivo opazovalca v letalu, ki ima pregled čez celo jezero (perfekt).⁸ Osebnostno za ponazoritev te opozicije, tim. italijanske *optike*, že leta uporabljam analogno metaforo z opazovanjem gradu na griču: od daleč vidimo njegov celoten obris, če pa se povzpemo na hrib in stojimo pred njim, lahko zajamemo s pogledom le del fasade, kot je razvidno na sliki 1:

sl. 1

⁷ »Die hier angeführten Gedanken lassen sich weiter entwickeln. Drücken wir einen Vorgang vermittels eines **imperfektiven** Verbs aus, z.B. *он читает* oder *он читал*, so stehen wir gleichsam inmitten des Vorganges, den wir nicht übersehen, dessen Beginn und Ende uns verborgen ist und den wir folglich nicht als ganzheitliches, zusammengefasstes Geschehen auffassen können. Man könnte diesen Sachverhalt mit einem Aufmarsch vergleichen. Der einzelne Teilnehmer des Aufmarsches überblickt weder den Anfang noch das Ende der ununterbrochen marschierenden Kolonnen, da er selbst mitten im Marschenstrom steht. Beim **perfektiv** ausgedrückten Vorgang stehen wir dagegen ausserhalb des Geschehens, überblicken das Ereignis als Ganzes und fassen es in seiner Totalität auf. Um den Vergleich mit dem Aufmarsch weiterzuführen: Die perspektivische Sicht des perfektiven Aspekts ist der der Männer auf der Tribüne vergleichbar, die den gesamten Aufmarsch überblicken und ein ganzheitliches Erlebnis mitnehmen.«

⁸ »Metaphors are liable to be highly misleading in linguistic description, but it may be helpful, up to a point, to regard the perspective on the past event expressed by the imperfect as being like the perspective that someone swimming underwater in a lake has of that lake: i.e., an internal perspective in which the edges of the lake and its surface are at best out of focus, and possibly invisible. In contrast, the *passato remoto* and *passato prossimo* are equivalent to viewing the lake 'from outside', from a perspective, say of someone flying over it in an aeroplane, for whom its shores and its surface are clearly delineated, but not its inner substance.« (Maiden/Robustelli 2000: 295)

2 Eksplicitno primerjanje slovanske in romanske vidske opozicije

In vendar so razmere v slovanskih in romanskih jezikih do take mere različne, da ista metafora preprosto ne more veljati za oboje. Dejansko je F. de Saussure, ki jo je sicer res navedel kot značilnost slovanske vidske opozicije,⁹ takoj zatem poudaril, da spada slovanska opozicija med perfektivnimi in imperfektivnimi glagoli med kategorije, ki za Francoza predstavljajo težave, ker jih njegov jezik ne pozna; kar pa se po njegovem ne bi dogajalo, če bi šlo za vnaprej določene kategorije. Saussure ima *aspektne* opozicije za vrednosti, ki izhajajo iz posameznega jezikovnega sistema.¹⁰ Prepričan je torej, da je slovanska aspektna situacija bistveno drugačna od francoske. Toda metafora, ki jo je uporabil za slovansko, je v resnici metafora (gl. op. 4), ki odslikava romansko opozicijo, a tega dejstva poznejši aspektologi očitno niso želeli problematizirati.

Odnosi med slovansko in romansko aspektno opozicijo so dejansko zelo zapleteni:¹¹ če so nekateri, podobno kot Saussure, že zgodaj opozarjali na bistvene razlike med obema aspektnima situacijama, so nekateri drugi, predvsem v primeru francoščine in ruščine, kot npr. Stobitzer (1968: 239), Pollak (1968: 443) in drugi zagovarjali skoraj popolno ujemanje med perfektivnima členoma (D – P) na eni strani in med imperfektivnima na drugi (**ND – IM**).¹² Da bi bila stvar še bolj zapletena, najdemo pri Smith (1991: 277) diametralno nasprotno ugotovitev: Ker naj bi se dominantni, nemarkirani aspektualni člen enega jezika prevajal z dominantnim členom v drugem jeziku in ker je v francoščini to *perfekt*, v ruščini pa nasprotno *nedovršnik*, naj bi se (v skladu z Dupontom (1986)) ruski nedovršnik običajno prevajal s francoskim perfektom (**ND – P**).¹³

⁹ Pravzaprav ni veliko znanega o njegovih lastnih raziskavah na področju *vidskih* opozicij niti v slovanskih jezikih niti v njegovi materinščini. Šabršula (1961: 152) opozarja, da je to metaforo mnogo pred njim uporabil češki aspektolog Emil Chermý.

¹⁰ »Queste categorie fanno difficoltà per un francese, perché la sua lingua le ignora: se fossero categorie predeterminate non sarebbe così. In tutti questi casi scopriamo, dunque, non *idee* date preliminarmente, ma *valori* promananti dal sistema.« (ibid.)

¹¹ Pri tem hote puščam ob strani pomembne razlike, ki v zvezi z glagolskim vidom obstajajo znotraj slovanskih jezikov – še posebej med vzhodno skupino (kamor spada npr. ruščina) in zahodno (kamor spada tudi slovenščina) – in ki ne dopuščajo, da bi se nanje gledalo kot na vidsko homogeno skupino (prim. Dickey 2000: 259ss).

¹² Tako Stobitzer (1968: 239): »Abgesehen davon, dass im Französischen der Aspekt vom Tempus ausgedrückt wird, im Russischen aber vom Infinitiv, können wir damit eine deutliche Übereinstimmung feststellen.« in Pollak (1968: 443): »Als Stichprobe aus einem Text: Im 1. kapitel des Doktor Schiwago von Pasternak stimmt im bereich der Vergangenheitszeiten die Distribution Imperfektiv : Perfektiv mit der Distribution Imperfait : Passé simple (bzw. die entsprechenden Formen in der anderen romanischen Sprachen; /.../) vollkommen überein!«

¹³ »Pragmatically the perfective viewpoint is dominant: if we ask whether the perfective viewpoint is standardly used when the situation warrants, the answer is clearly affirmative. When the dominant viewpoint of another language is translated into French, one of the perfective tenses is consistently chosen as its counterpart. For instance, the dominant, unmarked viewpoint of Russian is the imperfective; Dupont 1986 notes that Russian imperfective is usually translated with a French perfective viewpoint.« Smith (1991: 277).

3 Izhodiščne aspektualne opozicije

Očitno je, da mora biti v celotni aspektni problematiki veliko skupnega, podobnega, a tudi precej različnega, specifičnega.¹⁴ Analize in primerjanja rab aspektualnih členov v slovenskih in italijanskih besedilih so dali rezultate, ki se ujemajo z hipotezami tistih aspektologov, kot sta npr. Bezljaj ali Velten, ki vidijo osnovo aspektnih razlikovanj v opozicijah tipa TOČKA : ČRTA¹⁵ oziroma VZTRAJANJE V STANJU : PREHOD V STANJE.¹⁶ Zdi se namreč, da je prav različno kombiniranje prvin tovrstnih opozicij z drugimi pomenskimi prvinami in različna razpoložljivost morfološkega in sintaktičnega gradiva privedla do današnjih, med seboj razlikujočih se aspektualnih sistemov v različnih jezikih. Elementi skupne izhodiščne aspektualne opozicije so se znotraj ubesedovalnih tradicij posameznih jezikovnih skupin sčasoma razvili v nova razmerja, ki pa niso več neposredno primerljiva.

4 Stopnja različnosti med jeziki v izrabi vidskih opozicij

Oglejmo si torej, kakšno je razmerje med slovensko in italijansko aspektualno opozicijo v konkretni rabi. Priljubljena poenostavitev številnih avtorjev pri predstavljanju domnevne funkcionalne enakovrednosti med romansko in slovansko situacijo sta »slavna« para:

pisal je (ND) : napisal je (D) = scriveva (IM) : scrisse/ha scritto (P)

Taka predstavitev pa je zavajajoča, ker je veljavna le v nekaterih zunajjezikovnih situacijah, namreč za globalno zajetje *teličnih* dejanj

*In due settimane **scrisse** da solo tutt'e otto le composizioni. (P)*
*V dveh tednih je sam **napisal** vseh osem skladb. (D)*

ne pa tudi *neteličnih*, ker je za globalno zajetje tovrstnega dejanje v slovenščini na razpolago le nedovršnik:¹⁷

*Per alcuni anni **scrisse** anche composizioni per pianoforte. (P)*
*Nekaj let je **pisal** tudi skladbe za klavir. (ND)*

¹⁴ Prim. Bezljaj (1948: 207/208): »Z jezikoslovnega stališča je upravičena težnja po enotnem gledanju na aspekt. Vprašanje pa je, kako bi opredelili obseg aspektnih pojavov. /.../ Glagolske aspekte bi lahko razlikovali v nedogled. V vsakem ide. jeziku so drugačna razmerja /.../«

¹⁵ Prim. Bezljaj (1948: 8): »Ako smemo verjeti Veltenu, so najstarejše pomenske razlike pri glagolskih osnovah razlike v stanju in dejanju; razmerje med +es- (stanje) in +bheu- (prehod v stanje) naj bi bilo izhodišče vseh kasnejših aspektnih razlik.«

¹⁶ Prim. Fridrich Velten, *On aspect theory and Homeric aspect*, University of Chicago Press, 1974, 35: »The basic abstract feature (and semantic prime) that we call aspect involves some expression of the opposition between a point and a line in the temporal dimension.«

¹⁷ Nekateri redki pisci priročnikov se problematike vendarle zavedajo in nanjo eksplicitno opozarjajo, npr. Marija Bidovec / Vera Vetrih, *Verbi sloveni/Slovenski glagoli*, Trst, Mladika, 2003, 9–31.

Zelo pogosto uporabljeno situacijo, ki naj bi dokazovala sistematično ujemanje med vidskimi pari romanskih in slovanskih jezikov, predstavlja tako imenovana »incidenčna shema« (Prim. Pollak (1976)), pri kateri globalno zajeto telično dejanje (izraženo s *perfektivnim* členom) zarezhe v trajajočo fazo že potekajočega preteklega dejanja (izraženega z *imperfektivnim* členom):

Medtem ko sem čakala (ND), sem kupila (D) časopis.
Mentre aspettavo (IM), ho comprato (P) il giornale.

Toda obratnih zunajjezikovnih situacij, kjer ujemanja ni oz. je nepredvidljivo, je preveč, da bi se jih dalo obravnavati kot zgolj posamezne obrobne izjemne primere. Tako je npr. raba PERFEKTA (P) s časovnim intervalom v italijanščini običajna, v slovenščini pa z istovrstnim adverbialom raba DOVRŠNIKA praviloma ni dopustna:

Ho guardato il film per una mezzora. (P)
/Pol ure sem gledala film/
proti
Pol ure sem si *ogledala/*pogledala film. *(D)

Izjema je ponavljanje navada, kjer se interval nanaša na dolžino navade in je pomen preinterpretiran (več teličnih sestavlja novo netelično dejanje), npr. *Deset let so vsako pomlad odpotovali na jug.*

Nasprotno je v slovenščini časovni interval praviloma povezljiv z NEDOVRŠNIKOM, tako za enkratno dejanje (a) kot za navado (b):

a) *Včeraj popoldne sem dve uri brala. (ND)*
b) *V tistem obdobju sem vsako popoldne dve uri brala. (ND)*

medtem ko je v italijanščini zveza intervala in IMPERFEKTA možna samo za ponavljanje navado (b), ne pa tudi za enkratno dejanje (a):

a) **Ieri pomeriggio leggevo per due ore. *(IM)*
b) *In quel periodo leggevo ogni pomeriggio per due ore. (IM)*

V vsakodnevni govorni in pisni komunikaciji srečujemo nepokrivanje na vsakem koraku:

Utrujena sem. Veliko sem delala. (ND)
Sono stanca. Ho lavorato intensamente. (P)
*Lavoravo intensamente. *(IM)

Neujemanja lahko ponazorimo tudi s primeri iz Koširjevega prevoda Calvinovih *Italijanskih pravljic*,¹⁸ kjer so IMPERFEKTI pogosto prevedeni z DOVRŠNIKI:

.../ e ogni sera quei poveri contadini accendevano un falò nella piazza del paese, le donne e i bambini si chiudevano nelle case, e gli uomini restavano intorno al grande fuoco a grattarsi la testa e a lamentarsi. (IM) (IM) (IM)

In vsak večer so ti ubogi kmetje zakurili velik ogenj na vaškem trgu, ženske in otroci so se pozapri po hišah, moški pa so ostali ob velikem ognju, se čehljali po glavi in tožili. (D) (D) (D)

ali iz Bressanovega prevoda Cankarjevega *Hlapca Jerneja*,¹⁹ kjer slovenskim DOVRŠNIKOM pogosto ustrezajo italijanski IMPERFEKTI:

Kamorkoli sem se prestopil, sem dobil brco v pozdrav. (D) (D)
Dovunque andassi, in segno di saluto ricevevo pedate. (IM') (IM)

in, navsezadnje, z dvojezičnimi življenjepisi, kjer najdemo delno ujemanje in delno neujemanje, kot npr. v naslednjem vabilu na koncert Italijanskega inštituta za kulturo v Ljubljani (17. 2. 2004):

Luca Trabucco nato a Salerno nel 1970, ha intrapreso (P) studi musicali a Genova presso il conservatorio »N. Paganini«, dove si è diplomato (P) in pianoforte con Claudio Proietti ed ha studiato (P) composizione con Adelchi Amisano. In seguito si è perfezionato (P) presso l'Accademia Pianistica Internazionale /.../

L.T. se je rodil (D) leta 1970 v Salerno. Glasbo je najprej študiral (ND) v Genovi na konservatoriju N. Paganini, kjer je zaključil (D) študij klavirja v razredu profesorja Claudia Proiettija in kompozicije pri profesorju Adelchiju Amisanu. Izpopolnjeval se je (ND) na mednarodni klavirski akademiji /.../

O enotni funkciji *perfektivnih* in *imperfektivnih* členov opozicij torej ni moč govoriti. Zastavlja se vprašanje, kaj povzroča različne reakcije v primerjanih jezikovnih skupinah oz. po katerih principih se izbira v italijanščini in po katerih v slovenščini.

5 Vrnitev na izhodišče: tipi glagolskih dejanj

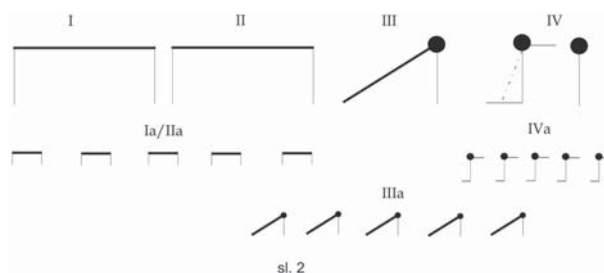
Kot rečeno, je Hermann (1936) že predvideval, da gre – za razliko od situacije v romanskih jezikih – pri delovanju slovanske vidske opozicije za določeno soodvisnost z naravo glagolskega dejanja. Vrnimo se torej na začetek in pogledimo, kako se oba

¹⁸ Italo Calvino, *Fiabe italiane*. Torino: Einaudi, 1960. / Italo Calvino, *Italijanske pravljice*. Prevedel Niko Košir. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1961.

¹⁹ Ivan Cankar, *Hlapec Jernej*. Zbrano delo, 16. knjiga. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1972. / Ivan Cankar, *Il servo Jernej e il suo diritto*. Prevedel Arnaldo Bressan. Milano: Feltrinelli, 1977.

primerjana jezika obnašata v odvisnosti od tega parametra. Različne vrste glagolskih dejanj oz. *situacij*, ki jih odlikujejo neke lastnosti, je Vendler (1957) sistematiziral v 4 temeljne tipe (*state, activity, accomplishment, achievement*),²⁰ ki so – skupaj z njihovimi ponavljanji – za tukajšnje potrebe zadostne. Gre za (I) *stanja* (npr. »biti bolan«), (II) *procese/dejavnosti* (npr. »znanstveno raziskovati«), (III) *dopolnitve* (npr. »pisati/napisati simfonijo«) in (IV) *dosežke* (npr. »najti smisel življenja«).²¹

Grafično bi te situacijske tipe in njihova ponavljanja lahko skicirali kot na sliki 2:

Za *situacije* tipa I in II je značilno, da začnejo, trajajo in prenehajo, pri čemer je njihova poglavitna faza prav *faza vztrajanja* v stanju. Ker pa so včasih lahko pomembni prav začetki in prenehanja, so poudarki teh prehodov iz stanja v novo stanje (*inkohativna* dejanja: »zaspati« »zbuditi/zbujati se«, »začeti delati«, »zaplavati«, »prenehati deževati« ipd.)²² pravzaprav primeri *situacije* tipa (IV), za katero je odločilen ravno *prehod v novo stanje*. Ta je včasih lahko vezan na *pripravljalno fazo* (»*prihajati*/priti na vrh«), drugič pa tudi na *ново stanje* (»umirati/umreti/*biti mrtev*«). Sem so uvrščena tudi trenutna dejanja tipa »zaropotati«. *Situacije* tipa (III) označuje doseg novega stanja (prehod), ki pa je plod obveznega poprejšnjega *procesa* – faza vztrajanja v stanju): tako npr. ne moremo »knjige prebrati«, če je nismo prej »brali«.

Če povzamem: za I in II, *netelične* (ne k prehodu v novo stanje stremeče) *situacije*, je predvsem značilna trajajoča faza, za *telične* (stremeče k prehodu v novo stanje) *situacije* pa v primeru IV predvsem netrajajoča faza, medtem ko v primeru III tako netrajajoča kot trajajoča.

Ponovitve omenjenih tipov predstavljajo novo drugotno trajajoče netelično *situacijo*, sestavljeno iz *neteličnih* (Ia in IIa) oz. iz *teličnih* sestavnih delov (IIIa in IVa).

6 Percepcija zunajjezikovne dejanskosti v italijanščini

Italijansko glagolsko gradivo in zakonitosti ubesedovanja ponujajo govorncu izjemno občutljivost za časovne odnose v preteklosti. Glagolske paradigme do neke mere

²⁰ Enkratna netelična dejanja (semelfaktiva) lahko v grobem prikazu štejemo kar med *dosežke*.

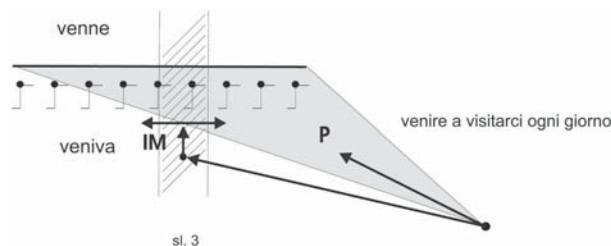
²¹ Tako kot izvorna izraza *accomplishment* in *achievement* tako tudi slovenska ustreznika *dopolnitev* in *dosežek* nista najbolj posrečena, še posebej, če pomislimo, da naj bi med *dosežke* spadale tako situacija »prihajati/priti na vrh« kot »spotakniti se« ali pa »po naključju odbiti skodelico ročaj«.

²² Tu slovensko jezikovno gradivo služi zgolj predstavitvi tipov dejanj in ne obravnava slovenske vidke opozicije.

izdajajo časovni odnos med opazovalcem in opazovanim. Tako lahko z različnimi glagolskimi paradigmami signalizira svojo opazovalno pozicijo glede na opazovano: a. neposredno iz trenutka govorjenja, b. posredno iz pozicije znotraj trajanja opazovanega, oz. c. posredno iz neke pretekle točke, ki je pred ali za dejanjem. Če tokrat pustimo ob strani tretji primer (c), sta (a) in (b) najbolj pogostni možnosti gledanja preteklih dejanj. S prvim, deiktičnim, jih govorec od daleč, neposredno iz trenutka govorjenja, zajame v vidno polje v celoti, od začetka do konca – in to ne glede na tip dejanja: telična, netelična, kratka, dolga, enkratna, ponavljajoča se kateregakoli tipa. Tak odnos do dejanskosti je poimenovan tudi *naracija* in se sistematično uresničuje z uporabo PERFETTOV (*globalna optika*). Drugi pogostni odnos do pretekle dejanskosti je posreden, anaforičen in istodoben: govorec se iz trenutka govorjenja najprej premakne v točko/ pozicijo znotraj intervala opazovanega dejanja in ga iz tega sekundarnega opazovališča, od blizu, lahko zajame v vidno polje le delno (t.j. brez koncev). Ta, *kurzivna optika*, imenovana tudi *deskripcija*, je dosledno uresničevana z IMPERFETTI.²³

Grafična podoba (prim. Miklič 1980) za *globalno* in *kurzivno* zajeto ponavljanje navado teličnega dejanja »vsak dan priti/prihajati obiskat« bi bila, kot ponazarja slika 3:

Oglejmo si najprej zglede²⁴ za različne tipe dejanj v PERFETTIVNI, t.j. *globalni optiki* (P) (s slovenskimi ustrezniki):²⁵

<i>I È stato malato. (zbolel je + bil bolan + ozdravel) /Bil je bolan/</i>	(ND)
<i>II Ha lavorato intensamente. /Trdo je delal/</i>	(ND)
<i>III Ho fatto il compito. /Opravila sem nalogo/</i>	(D)
<i>IV Sono arrivati da Pietro. /Prišli so k Petru/</i>	(D)
<i>IIa Per tre mesi ha dormito solo cinque ore la notte. /Tri mesece je spal samo po pet ur na noč/</i>	(ND)
<i>IVa Per alcuni anni ha partecipato ad ogni congresso SLI. /Nekaj let se je udeležil/udeleževal vsakega kongresa SLI/</i>	(D/ND)

²³ Za obe optiki velja, da pride pri uporabi *historičnega postopka* do formalne nevtralizacije, saj se v tem primeru tako namesto PERFETTA (npr. »conobbe«/«ha conosciuto») kot IMPERFETTA (»conosceva«) uporablja HISTORIČNI PREZENT (»conosce«).

²⁴ Zgledi so zaradi nazornosti shematični, sicer pa se ujemajo s primeri v avtentičnih besedilih.

²⁵ Ponavljanje navada je ponazorjena s po eno situacijo iz ateličnih (»spati«) in iz teličnih dejanj (»udeležiti/udeleževati se kongresa«).

Imperfektivna, *kurzivna optika* je pravzaprav analogna opazovanju *situacij* v pravi ali razširjeni sedanjosti (npr. »pravkar vstopajo«, »zadnje čase se zbuja ob petih«, »že nekaj dni ga sploh ne pogleda«), a tokrat iz pretekle pozicije znotraj trajanja dejanja, se pravi: »takrat so ravno vstopali«, »v tistem obdobju sem se zbuja ob petih«, »že nekaj dni ga sploh ni pogledal«. Sistematični prikaz zgledov za različne tipe dejanj z IMPERFEKTOM (IM):²⁶

<i>I (Allora) era malato. / (Takrat) je bil (že in še) bolan/</i>	(ND)
<i>II Lavorava intensamente. / Trdo je delala/</i>	(ND)
<i>III Faceva/stava facendo il compito. / Opravljala je svojo nalogo/</i>	(ND)
<i>IV Arrivavano/stavano arrivando verso di noi. /Prihajali so proti nam/</i>	(ND)
<i>IIa Da tre mesi dormiva solo cinque ore alla notte.²⁷ /Že tri mesece je spala le pet ur na noč/</i>	(ND)
<i>IVa Già da alcuni anni partecipava a ogni congresso SLI. /Že nekaj let se je udeležil/udeleževal vsakega kongresa SLI/</i>	(D/ND)

Ugotovimo lahko, da sta tako metafora z jezerom (Maiden/Robustelli) oz. z gradom (Miklič) kot metafora s parado (Isačenko) italijanskemu postopku za prikazovanje preteklih dejanj pisani na kožo.

Pri tem je treba opozoriti, da teh dveh tehnik med prikazovanjem preteklih dejanj ne moremo kar poljubno spreminjati. Zamenjava opazovališča mora biti utemeljena: metafora odlično služi tudi tu: ne dá se kar tako meni nič tebi nič skakati z obale jezera nekam na sredo in potem spet nazaj oz. iz doline na hrib in ponovno dol. Izbrana *optika* se praviloma ohranja, na kar opozarja npr. tudi Stobitzer²⁸ in kar sem sama opazila pri analizah Bressanovega prevoda Cankarjevega *Hlapca Jerneja*. Prevajalec je namreč vezalno zvezane dovršnike in nedovršnike sistematično prevajal z glagolskimi oblikami v eni in isti optiki (prim. Miklič (1980: 136–142), Miklič (1981: 82–88) in Miklič (1983: 111–113)), tako npr.:

<i>Visoko je privzdignil obrvi jezični dohtar in je poslušal ves začuden. (Can 65)</i>	D + ND
<i>L'avvocato si accigliò profondamente e stette ad ascoltare sempre più meravigliato. (Br 99)</i>	P + P
<i>Naptil se je peš, romal je skozi tuje vasi, /.../ (Can 58)</i>	D + ND
<i>Si avviò a piedi, attraversò villaggi sconosciuti, /.../ (Br 90)</i>	P + P

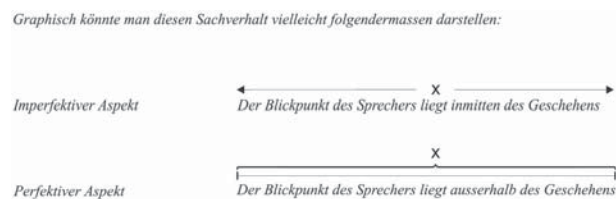
²⁶ Modalne in stilistične rabe IMPERFEKTA tu seveda niso zajete.

²⁷ Adverbial »da X anni« /že x let/ in podobna prislovna določila z vrednostjo polinterva (npr. »da martedì« /od torka/) s *prezentom* in z *imperfektom* predstavljajo dejanje predvsem *kurzivno*, iz točke znotraj dejanja, in šele sekundarno informirajo o oddaljenosti začetne točke glede na opazovališče.

²⁸ »Von entscheidender Bedeutung ist dabei jeweils die Gesamtsituation, der Kontext im weitesten Sinne. Hat er [= der Sprecher] sich für die Erzählung oder Beschreibung entschieden, so muss er dabei bleiben – er kann dann nicht mehr ohne weiteres seine Sprecherhaltung ändern.« Stobitzer (1968: 239)

7 Percepcija zunajjezikovne dejanskosti v slovenščini

Na začetku omenjeni prikazi slovenske vidske situacije povezujejo »dovršnost« s celovitostjo dejanja, nedovršnost pa z odsotnostjo meja, podoben je pri Isačenku (1962: 348) tudi grafični prikaz metafore v obliki *daljice* oz. *premice*:

Toda če pogledamo prva dva tipa zunajjezikovnih *situacij*, t.j. *netelične situacije* (*stanja* in *proces*), zajeta v vidno polje v celoti (Ia in IIa), sta vedno izražena z NEDOVRŠNIKOM, enako kot pri delnem prikazu (Ib in IIb):²⁹

Ia *To mi je bilo vedno jasno.*

/Questa cosa mi è stata sempre chiara/ (P)

Ib *Vprašal je, ker mu ni bilo jasno.*

/Lo chiese perché la cosa non gli era chiara/ (IM)

IIa *Delal je na inštitutu do upokojitve.*

/Lavorò all'istituto fino al pensionamento/ (P)

IIb *Ko sem ga spoznala, je delal na inštitutu.*

/Quando l'ho conosciuto lavorava all'istituto/ (IM)

IIa *Utrujena je. Intenzivno je plavala.*

/È stanca: ha nuotato molto/ (P)

IIb *Medtem ko je plavala, so jo okradli.*

/Mentre nuotava/stava nuotando è stata derubata/ (IM)

V primeru *stanj* in *procesov* (npr. »biti prehlajen«, »voditi inštitut«, »prevajati iz angleščine«, »izobraževati se na akademiji«, »delati na ministrstvu«) slovenščina tako za »gledalca s tribune«, ki vidi sprevid v celoti, kot za »udeleženca povorke«, ki vidi le udeležence okoli sebe, nudi eno samo izrazno sredstvo za njuni videnji, namreč NEDOVRŠNIK. Nekaj avtentičnih primerov *nedovršnikov* za globalno zajete *proces/dejavnosti* je vzeti iz življenjepisov prosilcev za pedagoški naziv na Filozofski fakulteti (gradivo za sejo senata v nov. 2006): »osnovno šolo je obiskoval«, »učil je zgodovino«, »se je izpopolnjeval v Parizu«, »je predaval zgodovino«, »raziskovalno delo je opravljala«, »je bil zaposlen«, »se je od 2000 do 2003 redno udeleževal strokovnih seminarjev«, »je sodeloval«, »je prirejal koncerte«, »je občasno vodil pevske

²⁹ Za primerjavo sledijo slovenskim zgledom italijanski ustrezniki.

vaje«, »je izvajala vaje«, »vsa leta sem se polno posvečala pedagoškemu delu«, »do leta 2002 sem samostojno prirejala in izvajala številne jezikovne programe«, »sem se tri leta udeleževal tudi kot glasbeni kritik«, »opravljal sem pedagoške obveznosti« itd.

Kot rečeno zgoraj, prehodi v *stanja* oz. v *dejavnosti* (»začeti, prenehati/nehati delati«, »zaplavati«, »spregovoriti«, »zaspati« itd.) so kot *inkohativna* dejanja uvrščeni v IV. skupino.

Pri skupini III je opozicija med dovršnikom in nedovršnikom izpeljana najbolj dosledno in ko gre za enkratno dejanje, videno v celoti s poudarjenim ciljem ali, nasprotno, videno le delno, dejansko spominja na delovanje romanske opozicije med perfektom in imperfektom. Isto velja tudi za nekatere primere *dosežkov* (skupina IV), npr.

<i>IIIa Medtem ko je pripravljaj načrt, so ga prekinili.</i>	(ND)
<i>/Mentre stava preparando il piano, è stato interrotto/</i>	(IM)
<i>IIIb Načrt je pripravil v nekaj dneh.</i>	(D)
<i>/Ha preparato il piano in pochi giorni/</i>	(P)
<i>IVa Medtem ko se je približeval hiši, je zagledal zavoj.</i>	(ND)
<i>/Mentre si avvicinava alla casa notò un pacco/</i>	(IM)
<i>IVb Še bolj se je približal in nenadoma zagledal vhod.</i>	(D)
<i>/Si avvicinò un po' di più notando d'improvviso l'entrata /</i>	(P)

V teh primerih se zdi metafora »pogleda od zunaj« in »pogleda od znotraj«, se pravi metafora »jezera, parade oz. gradu« uporabljiva tudi v slovenščini, toda to ujemanje je rezultat sodelovanja večjega števila faktorjev in ne zgolj opozicije *dovršnost* nasproti *nedovršnost*. Razmere so namreč drugačne, ko gre za dejanje *dopolnitve*, videno v celoti, a brez poudarjenega cilja, kjer je v slovenščini uporabljen nedovršnik, v italijanščini pa perfekt:

<i>IIIc Cel teden je pripravljaj načrt.</i>	(ND)
<i>/Ha messo una settimana a preparare il piano /</i>	(P)

Slovenščina v takih primerih – zdi se, da tudi v odvisnosti od ocene količine časa, potrebnega za izpolnitev, se pravi malo ali veliko/nevtravno – izbira tip adverbiala (npr. »v dveh dneh« nasproti »dva meseca«) in posledično vidski člen (*dovršnik* nasproti *nedovršnik*). Italijanščina mora za poudarjanje dolgotrajnosti intervala poseči po drugačni, a glede na globalno optiko prav tako perfektivni konstrukciji:

<i>V dveh dneh je pripravil načrt.</i>	(D)
<i>/In due giorni ha preparato il piano /</i>	(P)
<i>Dva meseca je pripravljaj načrt.</i>	(ND)
<i>/Ha messo due mesi per preparare il piano /</i>	(P)

S tem preidemo na ponavljanje navado. V slovenščini se prav tako kot v italijanščini imperfektivni člen (IM oz. ND) lahko uporablja tudi v takih situacijah:

S potovanj se je vedno vrnil/ vračal poln idej. (D) / (ND)
Dai viaggi ritornò / ritornava regolarmente pieno di idee. (P) / (IM)

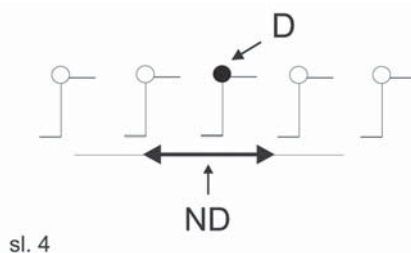
Pri skupini IV, kjer je najpomembnejša faza *prehod* v novo stanje, je pri nekaterih enkratnih dejanjih v slovenščini na razpolago samo dovršnik, npr. »zakuriti v peči«, ki mora služiti tudi za ponavljanje navado, npr.:

Ob mrzlih jutrih je že zgodaj zakurila v peči, tistega dne pa tega ni storila. (D)
Nelle giornate fredde accendeva la stufa già di buon ora, ma quel giorno non lo fece. (IM)

Pri nekaterih drugih dejanjih glagola sicer tvorita vidsko nasprotje, npr. »obiskati/ obiskovati teto«, vendar je nedovršnik uporabljen le za ponavljanje navado, delni prikaz enkratnega dejanja pa je izveden z drugimi sredstvi (»biti na obisku«):

V petek je obiskal teto.
Medtem ko je bil na obisku pri teti, je opazil spremembo na vrtu.
Redno je obiskoval teto. / Vsak četrtek je obiskal teto.

Kot je bilo pokazano zgoraj, je izbira aspektualnega člana pri ponavljanju navadi v italijanščini odvisno od *globalnega* oz. *delnega* videnja (*naracije* oz. *deskripcije*): perfekt nam prikaže vse ponovitve dejanj nekdanje navade (*Sono tornata ogni domenica. / Vrnila/Vračala sem se vsako nedeljo*), imperfekt pa nas postavi v čas še obstoječe navade (*Tornavo ogni domenica. / Vračala / Vrnila sem se vsako nedeljo*). V slovenščini je nasprotno, če obstajata oba glagola, izbira načeloma prepuščena naključju. Če lahko rečemo, da dovršnik usmerja pozornost v fazo prehoda, nedovršnik pa v trajajočo fazo, imamo pri ponavljanju teličnih dejanj »konflikt nasprotujočih si interesov«: ponavljanje navada namreč predpostavlja sekundarno trajajočo situacijo, vsak njen posamezen sestavni del pa se odlikuje z bistveno trenutno fazo prehoda, kot prikazuje slika 4:

sl. 4

Prišli so/Prihajali so vsako nedeljo.

Manj svobodna je izbira v primeru ponavljanja nizov teličnih dejanj. Slovenščina namreč oscilira glede na sprejemljivost možne interpretacije med glagolom, specializiranim za poudarjanje dosega teličnega dejanja, in glagolom, ki poudarja trajajočo

fazo (enkratnega ali ponavljajočega se dejanja). Tako je medsebojno razmerje stičnih teličnih dejanj razvidno v nekaterih primerih kljub nedovršnikom:

- a. Če so prišli gostje, je psa zaprla v ogrado.
b. Kadar so prihajali gostje, je psa zampirala v ogrado.

v drugih primerih pa je verbalizacija (b) kot prikaz ponavljanja situacije (a) precej manj sprejemljiva ali sploh ne:

- a. Če se je dotaknila žice, jo je streslo.
?b. Kadar se je dotikala žice, jo je stresalo.

Od tod tako pogosta razhajanja med slovenskimi in italijanskimi besedili pri delno videnih ponavljanih teličnih dejanj: v italijanščini je dosledno uporabljen *imperfekt*, v slovenščini pa je opazno nihanje med dovršniki in nedovršniki. Ponazarjam z odlomki iz Koširjevega prevoda Calvinovih *Italijanskih pravljic* oz. Bressanovega prevoda Cankarjevega *Hlapca Jerneja*, ki govorijo o ponavljanju navadi niza teličnih dejanj v preteklosti:

./.../ e quando veniva la gente lo chiudeva in un armadio. (Cal 392) (IM) (IM)
./.../ kadar pa so prihajali gostje, ga je zampirala v omaro. (Ko 81) (ND) (ND)

Kamor sem se prestopil, sem dobil brco v pozdrav. (Can 37) (D) (D)
Dovunque andassi, in segno di saluto ricevevo pedate. (Br 63) (IM') (IM)

Il Conte, tutto tremante, cercava di nascondersi nella barba che Masino gli aveva aruffato e strappato per tirarlo fuori dai cespugli.

- *E come mai ci tramortiva (IM) con lo sguardo? – domandò un contadino.*
- *Vi dava (IM) una legnata in testa con un bastone coperto di stracci, così sentivate (IM) solo un soffio per aria, non vi lasciava (IM) il segno, e vi svegliavate (IM) con la testa pesante.*
- *E le forcine che perdeva (IM)? – domandò un altro. (Cal 40)*

Grof se je ves trepetajoč poskušal skriti v kodeljo, ki mu jo je Masino razkuštral in populil, ko ga je potegnil iz grmovja.

»In kako da nas je omamljal (ND) s pogledom?« je vprašal neki kmet.

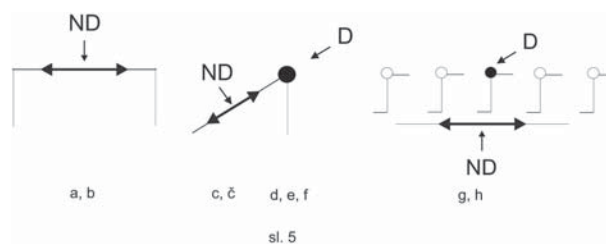
»Mahnil (D) vas je po glavi s palico, ki je bila zavita v cunje; tako ste slišali (D) le piš po zraku, buške vam ni pustila (D), prebujali (ND) pa ste se s težko glavo.«

»In kdo je izgubljal (ND) lasnice?« je vprašal drugi. [...] (Ko 11)

8 Zaključek

Kar zadeva izraze *aspekt*, *vid* oz. *perspektiva*, *optika* imajo očitno vsi opraviti z »gledanjem«, »videnjem«, »percipiranjem« ipd., vendar se za konkretno romansko-

slovansko primerjanje zdi, da romanski jeziki delujejo na principu, od kod opazovalec dejanje opazuje (od česar je odvisna količina videnega: od daleč zajame v vidno polje kakršenkoli tip dejanja v celoti, od blizu pa samo njegov del), medtem ko slovenski na principu, kam oz. na kateri bistveni del dejanja je prvenstveno usmerjen pogled (na trajajočo fazo vztrajanja v situaciji oz. na trenutno fazo prehoda v novo stanje). Dovršniki torej usmerjajo pozornost na fazo prehoda (začetka aktivnosti, nastopa dejanja, prenehanja stanja, dosege cilja – tudi pri posameznem dejanju znotraj ponavljanja navade), nedovršniki pa na trajajočo fazo (enkratnega dejanja ali ponavljanja navade). Kaj je v konkretnem primeru mišljeno, koliko dejanja je vsakokrat dejansko zajetega, pa je še le rezultat širšega konteksta. Tako npr. je v izjavi »Knjigo je prebral v treh dneh« verjetno zajeto celotno branje knjige, medtem ko v povedi »Počakaj, da preberem!«, izrečeni, ko bi nekdo želel časopis, ki ga ravno beremo, verjetno mislimo na trenutek, ko bo časopis na razpolago.³⁰ Tako npr. tudi (glej graf 5):

- a. V tistem trenutku je ravno plavala.
 b. Plavala je dve uri, potem se je šla preobleč.
 c. Ko sem vstopila, je ravno pisal poročilo.
 č. Poročilo je pisal dva tedna.
 d. Napisal je odlično poročilo.
 e. Poročilo je napisal v enem tednu.
 f. Počakali so, da je napisal nalogo, potem so šli na sprehod.
 g. Prišli so na obisk vsako nedeljo.
 h. Prihajali so na obisk vsako nedeljo.

Slovenski dovršniki in nedovršniki torej zgolj obvezno usmerjajo pozornost v eno izmed možnih faz, trajajočo ali trenutno, kontekst pa nato to izhodiščno informacijo modificira do polne pomenske slike. Nedovršnik tako prispeva trajajočo fazo, kontekst pa dopolni sliko npr. do prikaza zgolj dela dejanja (»Takrat je ravno pela.«), dejanja v celoti (»Dve uri je pela.«), ponavljanja navade neteličnega (»Vsako popoldne je dve uri

³⁰ Zato je slovenska različica iskricice, objavljene v *Delu* 17. 4. 2004, »Klasika je nekaj, kar bi vsi radi prebrali in česar noče nihče brati. (Mark Twain)« nesmiselna. Prevod izvirnika »A classic is something that everybody wants to have read and nobody wants to read.« (Everyman's Dictionary of Quotations and Proverbs, 1951: 385) bi moral ohraniti pomen »bi radi že imeli prebrano« ali »katerega branje bi že radi imeli za seboj«.

spal.«) ali teličnega dejanja (»Pisal je po en članek na mesec.«) itd. Podobno dovršnik prispeva odločilno trenutno fazo, kontekst pa dopolni sliko, npr. do prikaza zgolj začetne faze (»Zapeli so po slovensko.«), do prikaza v celoti (»Zapeli so tri pesmi.«), do ponavljanja, videnega le delno (»Tisto jesen je ob mrzlih jutrih zakurila v peči.«), itd. Členi slovenske vidske opozicije – kot tudi številni drugi jezikovni znaki – torej delujejo kot atomi, ki ob različnih povezovanjih z drugimi atomi tvorijo molekule z različnimi lastnostmi in uporabnimi vrednostmi.³¹

Niti dotaknila se nisem za tujce delikatnega problema semantičnih razmerij med oblikovno sorodnimi glagoli, npr. *sneti*, *snemati*, *posneti*, *posnemati* in njihovo dejansko rabo, npr. »sneti/snemati slike s stene«, »snemati/posneti film«, »posnemati nekega politika«; ali npr. *živeti*, *preživljati*, *preživeti*: »pet let živeti na deželi«, »preživljati/preživeti otroštvo na deželi«, »preživljati vso družino«, »preživeti vse sorodnike« itd. Dragoceni so namreč uvidi, ki jih na področju izbire glagola jezikoslovcu nudijo napake slovensko govorečih Italijanov. Tako se je nekdanja lektorica na ljubljanski italianistiki, Patrizia Raveggi, ki se je odlično naučila slovensko, ob neki priložnosti pri vrnitvi v kabinet obrnila name z besedami: »Me je kdo poklical?« po modelu »Mi *ha chiamato* qualcuno?« Očitno slovenski perfektivni člen opozicije »poklicati« ne zajame neteličnega dejanja »klicati« globalno, kot to lahko stori italijanski »ho chiamato«, temveč ima v tem kontekstu delno modificiran pomen glede na imperfektivnega, namreč: *klicati* = *skušati vzpostaviti stik* nasproti *poklicati* = *vzpostaviti stik*. Tako so sprejemljive povedi »Te je kdo klical?«, »Te je kdo poklical?«, »Peter me je klical.«, »Peter me je poklical.« Toda poleg običajnega »Me je kdo klical?« izhodiščna varianta z dovršnikom, ki ima pomen »Je v času moje odsotnosti kdo vzpostavil z menoj stik?« seveda ni smiselna. »Ho chiamato« torej pokriva pomen globalnega prikaza tako ateličnega dejanja »skušati priti v stik« kot tudi teličnega »uspjeti priti v stik«.

Podobno se lahko različno razumevanja perfektivnosti in imperfektivnosti v slovenščini in italijanščini odraža v Italijanovi izbiri slovenskega glagola pri delno vidjenih ponavljajočih se teličnih dejanjih (navadah). Kot smo videli zgoraj, tovrstno situacijo Italijani vidijo kot *imperfektivno*, zato to gledanje praviloma prenašajo tudi v slovenščino z izbiro nedovršnika. V Sloveniji živeči italijanski fotograf Marcandrea je na primer na vprašanje o svojih navadah pri izbiri oblek odgovoril: »Če pa mi je [obleka] všeč, jo *kupujem*.«

Prav tako nisem omenila kreativnosti slovenskih govorcev ob konkretnih sporazumevalnih potrebah. Za vzorec naj navedem dve zanimivi reakciji na pomanjkanje ustreznega izraza s področja plavanja. Dovršni glagol »razplavati se« in samostalnik »razplavanje« označujeta dosego sprostitve zakrčenih mišic po intenzivnem treningu ali tekmovalju s pomočjo umirjenega plavanja. Primernega nedovršnika, ki bi označeval trajajočo fazo posamezne *dopolnitve* oz. dejavnosti, ni. Slovenski šampion Peter Mankoč je v intervjuju za *Polet*, (21. 10. 2004, str. 19: »Dam, kolikor imam«) omenjeni dovršnik uporabil ob intervalu dolžine:

»Zgled za moj organizem, za moj sistem porabe energije so razdalje nad sto metrov

³¹ Tako poved »Napisal je odlično poročilo« ni zamenljiva s »Končal je odlično poročilo«, medtem ko je v povedi »Počakali so, da je napisal nalogo« glagol »napisal« zamenljiv s »končalk«.

zelo naporne. Če vam povem samo primer: v Indianapolisu sem na 200 metrov mešano dal vse od sebe, ker je drugače tako ali tako nesmiselno plavati, a sem na cilj priplaval povsem prekurjen in z mravljinčastim obrazom. Da sem vsaj malo sprostil zakrčene mišice, sem **se** moral **razplavati tri kilometre**.« (= sem porabil tri kilometre, da sem se razplaval / šele po treh km sem se razplaval)

Zvezni selektor Globočnik pa je v nekem TV intervjuju izrazni problem rešil z novotvorbo: »Potrebujemo bazen za **razplavavanje**.«

Razpravljanje o podobnih vidskih zanimivostih ostaja za kdaj kasneje.

LITERATURA

- Sven-Gunnar ANDERSSON, 1972: *Aktionalität im Deutschen: Eine Untersuchung unter Vergleich mit dem russischen Aspektsystem*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.
- Pier Marco BERTINETTO, 1991: Il verbo. *Grande grammatica di consultazione* II. (ur. Lorenzo RENZI / Gianpaolo SALVI) Bologna: il Mulino. 113–161.
- France BEZLAJ, 1948: Doneski k poznavanju glagolskega aspekta. *Slavistična revija* 1. 199–220.
- C. C. CHRISTMANN, 1959: Zum »Aspekt« im Romanischen – Bemerkungen zu einigen neueren Arbeiten. *RF* 71. 1–16.
- Bernard COMRIE, 1976: *Aspect*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eugenio COSERIU, 1976: *Das romanische Verbalsystem*. Tübingen: Narr.
- Östen DAHL, 1985: *Tense and Aspect Systems*. New York: Basil Blackwell.
- Stephen M. DICKEY, 2000: *Parameters of Slavic aspect: A cognitive approach*. Stanford: CSLI.
- – 2003: Verbal aspect in Slovene. *STUF* 56/3. 182–207.
- Harald GALTON, 1976: *The main functions of the Slavic verbal aspect*. Skopje: Macedonian academy of sciences and arts.
- Eduard HERMANN, 1927: Objektive und subjektive Aktionsart. *Indogermanische Forschungen* XLV. 207–228.
- –, 1936: Aspekt und Zeitrichtung. *Indogermanische Forschungen* LIV. 262–264
- Gerold HILTY, 1965: Tempus, Aspekt, Modus. *VR* 24. 269–301.
- P. J. HOPPER, 1979: Some observations on the typology of focus and aspect in narrative language. *Studies in Language* 3. 37–64.
- Aleksander V. ISAČENKO, 1962: *Die russische Sprache der Gegenwart*. Halle: Max Niemayer.
- Franc JAKOPIN, 1966: K tipologiji slovenskega in ruskega glagola. *JiS* XI/6. 176–182.
- Rado L. LENČEK, 1966: *The verb pattern of contemporary standard Slovene*. Wiesbaden.
- Valerio LUCCHESI, 1971: Fra grammatica e vocabolario. Studi sull'«aspetto» del verbo in italiano. *Studi di grammatica italiana* 1. 179–269.
- Martin MAIDEN & Cecilia ROBUSTELLI, 2000: *A Reference Grammar of Modern Italian*. London: Arnold.
- Majda MERŠE, 1995: *Vid in vrstnost glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja*. Ljubljana: SAZU.
- Tjaša MIKLIČ, 1978/79: Dovršniki in nedovršniki v slovenščini v primerjavi s perfektom in imperfektom v italijanščini. *JiS* 24. 202–208.
- – 1980: *Opozicija PERFEKT : IMPERFEKT v italijanščini in slovenska DOVRŠNOST : NEDOVRŠNOST za izražanje preteklosti*. Disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze E. Kardelja v Ljubljani.
- – 1981: *Kriteriji izbire med perfektom in imperfektom v primerjavi s kriteriji izbire med dovršniki in nedovršniki*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze E. Kardelja v Ljubljani.

- 1983: L'opposizione italiana PERFETTO vs IMPERFETTO e l'opposizione slovena DOVRŠNOST vs NEDOVRŠNOST nella verbalizzazione delle azioni passate. *Linguistica* 23. 53–123.
- 2001: Raba slovenskih glagolskih oblik v luči časovnosti, dobnosti, vidskosti in naklonskosti. *37. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, 25.6. – 14.7.2001: Zbornik predavanj*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 301–318.
- P. NAERT, 1960: Mode de présentation, aspect, mode d'action, détermination et transitivité. *Studia linguistica* XIV/1. 1–14.
- Janez OREŠNIK, 1994: *Slovenski glagolski vid in univerzalna slovnica*. Ljubljana: SAZU.
- B. PANZER, 1967: Die Begriffe »Aktualität« und »Nichtaktualität« in der Aspekt- und Tempus-theorie des Slavischen. V: *Aus der Geisteswelt der Slaven: Danksage an Erwin Koschmieder*. 68–81.
- Cristina PIVA, L'aspetto verbale: una categoria controversa. *Atti del IX Congresso Internazionale di Studi*. Roma: SLI. 479–498.
- Wolfgang POLLAK, 1968: Linguistik und Literatur. Zu Harald Weinrich, Tempus. besprochene und erzählte Welt. *ZRPH* 48. 380–480.
- 1976: Un modèle explicatif de l'opposition aspectuelle : le schéma d'incidence (1). *Le française moderne* 44/4. 289–311.
- Martin RIEGEL, Jean-Christophe PELLAT, René RIOUL, 1994: *Grammaire méthodique du français*. Paris: PUF.
- E. T. SARONNE, 1970: La questione dell'aspetto verbale in italiano. *Lingua e stile* 5. 271–281.
- 1972: The category of aspect in Italian: the transformational approach. *SILTA* 2.
- Ferdinand de SAUSSURE, 1983: *Corso di linguistica generale*. (kritična izdaja Tullia DE MAURA, Roma/Bari: Laterza).
- Mitja SKUBIC, 1977: »Ieri ero da te e tu non c'eri«: Difficoltà e problemi nel tradurre. *Italiano d'oggi, lingue nazionali e varietà regionali. Atti del convegno internazionale, maggio 75*. Trieste. 311–314.
- Carlota S. SMITH, 1991: *The Parameter of Aspect*. Dordrecht / Boston / London: Kluwer Academic Publishers.
- Heinrich STOBITZER, 1968: *Aspekt und Aktionsart im Vergleich des Französischen mit dem Deutschen, Englischen und Italienischen*. Tübingen: Eberhard-Karls-Universität. [Disertacija.]
- Jan ŠABRŠULA, 1961: Les équivalents de l'aspect slave in italien. *Philologica Pragensia* 4. 147–160.
- Jože TOPORIŠIČ, 1984: *Slovenska slovnica*. Pregledana in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja.
- 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Zeno VENDLER, 1957: Verbs and times. *The Philosophical Review* LXVI. 143–160.
- Mario WANDRUSZKA, 1968: L'aspect verbal, problème de traduction. *TLL* 6. 113–129.
- Harald WEINRICH, 1964: *Tempus – Beschprochene und erzählte Welt*. Stuttgart.
- 1989: *Grammaire textuelle du français*. Paris: Les Éditions Didier.
- R. W. ZANDVOORT, 1962: *Is Aspect an English Verbal category? Contributions to English syntax and phonology*. V: C. L. in A.. Barber (ur.), *Contributions To English Syntax and Philology*. Göteborg, Almqvist and Wiksell, 1–20.

SUMMARY

Similar metaphors are sometimes used to present the *perfective* vs. *imperfective* aspectual opposition in Slavic and in Romance languages. As the uses of the aspectual terms in these languages can differ considerably, it is evident that the same metaphor cannot be equally appropriate or efficient for both groups.

By contrasting the behaviour of Slovene and Italian aspectual terms (*perfective* and *imperfective* verbs and *perfetto* and *imperfetto*) in the context of the different *situation types* the author points out the crucial difference in the principles underlying the aspectual choice in the two languages. While the metaphor of *global view* vs. *partial view* works perfectly for the Italian, the Slovene aspectual choice is much more situation-type sensitive.

In Italian the PERFETTO vs. IMPERFETTO opposition serves to signal a textual function, namely the speaker's decision to present a situation (irrespective of its *Aktionsart*) as a *narration* or as a *description*. In *narration*, using the PERFETTO, the speaker observes the past situation from the moment of speaking, seeing it in its totality. In *description*, using the IMPERFETTO, the speaker presents the past situation as if he were placing himself at the time of the situation, only seeing part of it.

On the other hand, the Slovene opposition DOVRŠNIK (D) vs. NEDOVRŠNIK (ND) is far more situation-type sensitive: for a *state* and an *activity* only ND is used, for an *accomplishment* both D and ND are used, and for an achievement a D and occasionally also a ND. More or less the same is true in case of habitual repetitions of all situation types.

In Italian the key factor is the perspective from which the speaker observes the past situation, whereas for the Slovene the key factor is on which phase of the situation the stress is laid (»point« vs. »line«) in each individual case. Instead of signalling narrative vs. descriptive attitude of the speaker, the Slovene opposition stresses the phase, *punctual* vs. *linear*, considered more relevant in each situation. The contexts, verbal and situational, complete the intended sense.